

AZ ELVÁNDORLÁSI SZÁNDÉK VIZSGÁLATA A KÖZÉP- ÉS FELSŐOKTATÁSBAN TANULÓK KÖRÉBEN

MIKÓ ESZTER

AN EXAMINATION OF MIGRANT INTENTIONS AMONGST HIGH SCHOOL
AND POST-SECONDARY STUDENTS

Abstract

Migration has been a characteristic of humankind throughout history. Though the intensity of this phenomenon has varied, migration became important and very significant in recent decades not only in Europe and in other parts of the world in general, but also in Hungary specifically. According to certain estimates, between 400,000 and 500,000 Hungarians live abroad today. Perhaps not surprisingly, expected future developments with respect to migration from Hungary and the consequences of this process are interesting issues. The research presented in this paper has a double purpose: on one hand to define the potential emigrants in different age groups (secondary school students and higher education students), and on the other hand to explore what impact and what consequences emigration will have, especially in regards to education costs. In spite of the fact that this out-migration may have serious socioeconomic consequences if education and other costs that are invested into the qualified emigrants are “exploited” in other countries, very little research has been dedicated to this issue. Drawing on empirical research, the paper shows that a significant number of the participants participating in the empirical research plan to go abroad to work for a longer or shorter period, possibly permanently. Permanent emigration would cause financial losses for Hungary, in part due to the partial refunding or non-refunding of education costs, and also through lost tax revenues and other contributions.

Keywords: emigration, remittance, international migration

Bevezetés

A tömeges kivándorlás jelensége az 1880-as évek óta végigkísérte a magyar történelmet (PUSKÁS J. 1982; MOLNÁR J. et al. 2015). A 2008. évi gazdasági válság és az Európai Unió 7 éves munkaerőpiaci korlátai 2011-ben történt megszűnésének hatására a Magyarországról külföldre irányuló migráció mértéke jelentősen megnövekedett. Jelenleg a becslések szerint körülbelül 4–500 ezer magyar él külföldön (GÖDRI I.–FELEKI G. 2003; SEEMIG, 2014). A külföldi munkavállalásnak Magyarország gazdaságára, munkaerőpiacára és demográfiai összetételére gyakorolt hatása igen összetett (ILLÉS S.–HABLICSEK L. 1997). Egy 2016-ban végzett kutatás során a jelenleg a közép- és felsőoktatásban tanulók körében felmérést végeztem arra vonatkozóan, hogy a kutatásban résztvevők hány százaléka kíván a későbbiekben külföldön tanulni, illetve dolgozni. Kérdőíves vizsgálat segítségével igyekeztem meghatározni a családoknak a gyerekekre, illetve – a rendelkezésre álló adatok alapján – az államnak egy gyermek oktatására fordított kiadásait. Az oktatási kiadások meghatározásának az volt a célja, hogy rávilágítsak, milyen anyagi következményei lehetnek, ha egy fiatal kimegy külföldre és nem tér haza. Napjainkban a családok többsége számára egy gyerek oktatása jelentős költséget jelent, ami a magánórákon, korrepetálásokon és a különböző szakkörökön kívül az iskolához kapcsolódó utazási, ruházkodási, kollégiumi és egyéb kiadásokból tevődik össze (MACHLUP F. 1966; POLÓNYI I. 1985; Statisztikai Tükör, 2016). Az állam az egy gyerek ingyenes oktatásába jelentős összegeket fektet be (CSÉCSINÉ MÁRIÁS E. et al. 2015). Ha egy fiatal kimegy külföldre dolgozni, ott fizet adót

és járulékokat, így a belé investált tőke az adott országban termel hasznot, nem pedig itthon (KIS N. et al. 2011), ami hazánk számára befektetett, de meg nem térült beruházás. A veszteséget ugyanakkor kompenzálja a külföldön élők hazautalt jövedelme, ami 2009-től kezdődően folyamatosan és jelentős mértékben növekedett (www.ksh.hu). A fiatalok oktatásába befektetett tőke végleges kivándorlás esetén nem térül meg; kérdés, hogy a veszteséget képesek-e kompenzálni a hazautalások. Számolni kell az ideiglenes hazatérés (HEGEDŰS G.–LADOS G. 2016), illetve és az oda-visszaköltözés (ILLÉS S. 2014) lehetőségeivel is a végleges hazatérés mellett/helyett. E lehetőségek taglalása azonban szétfeszítené a tanulmány kereteit, ezért itt nem foglalkozunk velük.

A kivándorlás elméleti háttere, fogalma és korábbi kutatások

Jelenleg sem a magyar, sem a nemzetközi szakirodalomban nincs egységes megfogalmazása a migrációnak, ahogy az sincs pontosan meghatározva, hogy kiket tekintünk migránsoknak. Minden tudományterület másképp határozza meg ezeket a fogalmakat.

A migráció latin szó, amelynek magyar megfelelője a vándorlás. E mögött nem nehéz felismerni a német eredetű „wandern” (vándorol) igét. Jelentése: megy, költözik, utazik, egyik helyről a másikra vonul, gyalogol, más tájakra is eljut stb. (TÓTH P. P. 2001). Az idegen szavak és kifejezések szótára szerint a migráció lakóhelyváltozást, költözést, vándorlást jelent.

Egy másik meghatározás szerint a migráció általánosságban nem más, mint olyan esemény, aminek során az egyén megváltoztatja szokásos tartózkodási helyét. Szokásos tartózkodási helynek azt a helyet tekintjük, ahol az illető a legtöbb idejét tölti. Nemzetközi migráció esetében szokásos tartózkodási hely az az ország, ahol az egyén a legtöbb idejét tölti (POULAIN, M. 2008).

A nemzetközi szakirodalom – országonként eltérően – pontosan meghatározza, hogy milyen hosszú idejű külföldi tartózkodástól tekint valakit migránsnak.

Az Európai Statisztikai Hivatal megközelítése alapján bevándorló az a személy, aki a szokásos tartózkodási helyét – amely lehet egy tagállam vagy egy harmadik ország – legalább 12 hónapra egy másik tagországra cseréli, amely erre az időre a szokásos tartózkodási helye lesz (POULAIN, M. 2008). MCKAY, S. (2009) szerint migráns az a személy, aki egy évnél hosszabb ideig külföldön tartózkodik, és megérkezésekor egy évnél tovább akar az adott országban maradni.

Nemzetközi vándorlásnak tekinthető az országhatár átlépése, ami átmeneti vagy végleges szándékú ottani lakhatást jelent. Ám a határ átlépését a tartózkodás időtartamával és annak céljával együtt kell értelmezni. Emiatt nem tartozik a nemzetközi vándorlás fogalmába a külföldön élő rokonok meglátogatása vagy egy külföldi konferencián való részvétel. Ebben a megközelítésben a földrajzi szemlélet átöleli a migráció kérdéskörét, hiszen a definíció maga is térbeli elemet, az államhatár átlépését teszi döntővé (RÉDEI M. 2007).

Miképp a migráció fogalmát és a hozzá kapcsolódó meghatározásokat, úgy annak fajtaít is többféle szempont alapján határozza meg a szakirodalom.

CSERESNYÉS F. (2005) a migrációt négyféle: térbeli, időtartam, döntés kiváltó okok és terjedelem szerinti aspektusból közelíti meg. Térbeli szempont esetén megkülönböztet belső és nemzetközi vándorlást; az utóbbi esetében pedig kontinentális és interkontinentális vándorlást is. Időtartama alapján a migráció lehet tartós vagy folyamatos. A döntést kiváltó okokra vonatkozó csoportosítás önkéntes és kényszeren alapuló vándorlási folyamatot határoz meg. A terjedelem szempontjából egyéni és csoportos vándorlást különböztet meg.

PÓCZIK SZ. és DUNAVÖLGYI SZ. (2008) a migráció következő típusait különíti el: legális, ezen belül letelepedési vagy hosszú távú tartózkodási célú migráció, továbbá illegális migráció és a menekültek bevándorlása. Az illegális migráció tovább csoportosítható az okok vizsgálata alapján. Lehetnek gazdasági-szociális célok, azaz jobb életfeltételek, gazdasági javak megszerzése érdekében indult illegális migráció, rendkívüli politikai helyzet miatti mozgás, ami a határok ideiglenes átlépésére kényszeríti a bevándorlókat, lehet továbbá későbbi bűnelkövetés céljából történő illegális határátlépés és lehetnek az illegális migrációnak egyéb okai is.

A migráció fajtáit tovább lehet csoportosítani annak alapján, hogy milyen okból indul el a migráció folyamata (*1. táblázat*).

1. táblázat – Table 1

A migráció fajtáinak csoportosítása a migrációt hajtóerejének alapján
Migration types based on the driving force of migration

Hajtóerő	Fajtái
Gazdasági és szociális tényezők	<ul style="list-style-type: none"> – munkavállalás – életszínvonal megtartása és növelése – gazdasági javak szerzése – tanulási szándék
Társadalmi tényezők	<ul style="list-style-type: none"> – családgyesítés vagy családi, rokoni kapcsolatok – nemzetiségi kérdés – anyaországba történő visszatelepülés
Külső kényszer	<ul style="list-style-type: none"> – kedvezőtlen vagy rossz politikai és társadalmi hangulat – diszkrimináció – etnikai és vallási üldöztetés – háború és egyéb fegyveres konfliktusok – éhínség – klímaváltozás – természeti katasztrófák

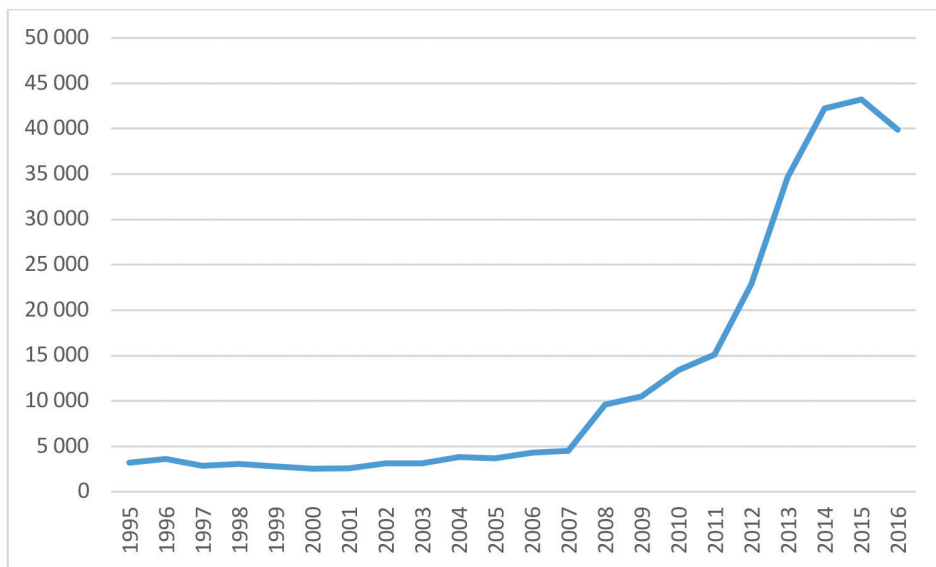
Forrás: saját szerkesztés

Az 1990–2007 közötti években a külföldre irányuló migrációs szándék alacsony volt Magyarországon mind a két statisztikai hivatal adatai alapján. A 2004. évi uniós csatlakozásunkkor sem volt jelentős növekedés. A gazdasági világválság kezdetétől (2008) és a 7 éves uniós korlátozások 2011. évi megszűnésétől kezdve viszont a külföldre irányuló migrációs folyamatok folyamatos növekedése figyelhető meg egészen 2015-ig (*1. ábra*).

Egy korábbi felmérés alapján a magyar lakosság emigrációs potenciálja a kilencvenes évekhez képest a 2000-es évek elejére jelentősen megnőtt. Míg az 1990-es években a lakosság csupán 5–6%-a tervezett emigrációt, addig 2001-ben ez az arány megduplázódott, 2011-től pedig háromszorosára nőtt. 2010 óta a kivándorlást tervezők aránya lényegében változatlan. 2013 elején a felnőtt lakosság 13%-a tervezte, hogy néhány hétre vagy hónapra külföldre megy dolgozni, míg 11%-a néhány évre, 6%-uk pedig végleg kivándorolna. Magyarországon a migrációt tervezők aránya 2013-ban az átlaghoz képest egyes társadalmi csoportoknál magasabbak voltak:

- férfiak (22%),
- középfokú iskolai végzettségűek (30%),
- munkanélküliek (35%),
- 18 éven aluli diákok (56%).

Az emigráció legfőbb célországai 2013-ban elsősorban Ausztria, Németország és Nagy-Britannia voltak (Sík E. 2013).

1. ábra A Magyarországról kivándorlók száma, 1995–2016

Figure 1 Number of emigrants from Hungary by Eurostat 1995 to 2016

Forrás/Source: Eurostat migr_emi2 táblázat letöltve: 2018. 06. 04.

http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_emi2&lang=en

A SEEMIG (Managing Migration and its Effects in South-East Europe) – a South East Europe transznacionális együttműködési program keretében – nyolc ország hosszabb távú emigrációs és demográfiai folyamatait, illetve humán erőforrásait vizsgálta a munkaerőpiac, valamint a nemzeti és regionális gazdaságok szempontjából. 2013-ban a SEEMIG projekt szakértői csapata létrehozott egy kivándorlókra vonatkozó kérdésblokkot, amit a KSH által rendszeresen elvégzett nagymintás, reprezentatív munkaerő-felméréshez csatoltak. A SEEMIG pilot survey a kapcsolt kérdőívek segítségével Magyarországon mérte fel mintegy 30 ezer háztartásban a külföldön élő háztartástagokra, a külföldön élő volt háztartástagokra és a háztartástagok külföldön élő testvéreire vonatkozó viszonyokat.

A kutatás legfőbb eredményei az 1989 és 2013 között kivándorlókra vonatkozóan a következők voltak:

- a kivándorolt 15–74 évesek 88%-a tartozik a 18–49 éves korosztályba;
- a kivándoroltak legalább 81%-a egy évnél régebben hagyta el Magyarországot;
- a több mint egy éve kivándoroltak legalább 20%-a az Európai Unión kívülre távozott.

Magyarország oktatáshoz kapcsolódó társadalmi költségei

Az állam és a családok gyermekekbe fektetett tőkéje végleges kivándorlás esetén egy másik ország számára eredményez bevételt és a hazai ráfordítások egyáltalán nem vagy csak részben térülnek meg.

Egy gyerek felnevelése mind a társadalom, mind a család számára többletkiadásokkal jár. E kiadásokat munkavállalása során fizeti vissza a társadalom és a család számára a befizetett adók és járulékok, illetve támogatás formájában. A jövedelmek újraelosztásával a társadalom a korábban a gyermek nevelésébe, oktatásába, egészségügyi ellátásába

fektetett jövedelmét visszakapja, amikor a gyermek munkavállalóvá válik, jövedelme után adót fizet, amiből a korábbi nemzedék nyugdíját fizeti, illetve a teljes társadalom egészségügyi, szociális és egyéb kiadásait finanszírozza az állam. A gyermek felnevelésének és oktatásának természetesen a társadalom irányába egyéb externális hozadékai is vannak (VARGA J. 1998; POLÓNYI I. 2004). Ha valaki középiskolai vagy felsőfokú tanulmányai után külföldre megy és nem tér haza, akkor a társadalom által befektetett tőke elvész. Hazatértevel ugyanakkor hasznos többlettudással gyarapítja a társadalmat. Vizsgálatom során az állam oktatásba befektetett tőkéjét elemzem, amikor az oktatási költséget kívánom meghatározni. Nem vizsgálom az államnak az egyénre fordított egyéb kiadásait és a családnak nyújtott, a gyermek után járó támogatásait sem. A számítások során a családnak az egyénre fordított kiadásai tisztán az iskolával kapcsolatos kiadásokat tartalmazzák, mint például az utazási költségek, kollégiumi és egyéb lakhatási költségek, különfoglalkozások árai. Nem vizsgálom továbbá a felneveléshez kapcsolódó fogyasztási kiadásokat, a szülők gyermeknevelés miatti humántőkejövedelem-vesztését, és a gyermekneveléshez kapcsolódó egyéb kiadásokat.

A kérdőíves felmérés eredményéből látni fogjuk, hogy a jelenleg középiskolában és a felsőoktatásban tanulók körében igen magas a külföldi munkavállalási szándék, és közülük sokan még nem tudják, hogy csupán néhány évre vagy végleg távoznának. Napjainkban a magyar állam évente több millió forintot fordít a gyermekek oktatására (2. táblázat). Ha a várható kivándorlás szemszögéből vizsgáljuk ezeket kiadásokat, akkor az állami befektetés mértéke még jelentősebbnek tűnhet.

2. táblázat – Table 2

Magyarország oktatási kiadásai iskolatípusonként, 1980–2013 (folyó áron millió Ft-ban)
Hungarian education cost type of school 1980–2013 (in current price million Forint)

Év	Óvoda	Alapfokú oktatás	Középfokú oktatás	Felsőfokú oktatás	Egyéb oktatás	Oktatással összefüggő egyéb kiadások	Közoktatási intézményben végzett kiegészítő és vállalkozási tevékenység	Összesen
1980	3834	9645	5635	3885	1596			24 595
1990	15 400	49 469	30 400	16 843	3 311	2 579		118 002
1991	19 727	63 951	39 165	22 001	4 100	3 762		152 706
1992	24 752	78 969	50 695	31 150	4 778	3 428		193 772
1993	30 822	92 573	58 721	37 876	7 440	4 095		231 527
1994	38 427	111 215	66 872	47 165	9 127	5 516		278 322
1995	43 234	119 758	73 380	54 004	10 535	5 614		306 525
1996	49 325	131 679	82 395	58 594	12 250	6 319		340 562
1997	64 962	256 220*		80 378	14 689	9 338		425 587
1998	75 317	295 732*		91 985	19 555	10 651		493 240
1999	87 748	330 998*		110 654	22 712	37 954		590 066
2000	92 731	356 559*		143 239	27 665	52 749		672 943
2001	106 214	409 998*		155 379	29 707	69 581		770 879
2002	129 834	503 826*		176 473	35 628	86 709		932 470

Év	Óvoda	Alapfokú oktatás	Középfokú oktatás	Felsőfokú oktatás	Egyéb oktatás	Oktatással összefüggő egyéb kiadások	Közoktatási intézményben végzett kiegészítő és vállalkozási tevékenység	Összesen
2003	158 526	617 089*		207 604	42 628	45 609		1 071 456
2004	162 648	632 095*		205 179	45 205	43 963		1 089 090
2005	175 570	442 530	235 291	216 554	50 620	48 684	864	1 170 113
2006	184 013	450 580	250 898	224 544	53 100	51 837	1163	1 216 135
2007	179 041	438 663	267 256	242 771	47 037	50 410	3223	1 228 401
2008	186 949	443 177	275 717	256 390	48 354	61 202	3319	1 275 108
2009	186 979	433 067	252 487	252 713	45 191	63 635	3152	1 237 224
2010	195 249	440 398	254 311	259 156	39 571	74 065		1 262 750
2011	182 743	410 409	239 395	270 646	35 456	72 914		1 211 563
2012	185 711	395 959	224 632	247 517	34 014	65 922		1 153 755
2013	206 182	406 979	179 495	243 645	37 218	68 809		1 142 328

Forrás: Oktatási évkönyv 2013/2014

* Az adatok több oktatási típusra vonatkoznak.

A fenti adatok tisztán az állami kiadásokat mutatják, de nem mutatják a családoknak a gyermekekbe befektetett tőkéjét. Ugyanakkor ennek megismerése is fontos, amennyiben a kivándorlásnak az oktatáshoz kapcsolódó költségeit szeretnénk megvizsgálni, hiszen amennyiben egy fiatal kimegy külföldre és nem tér haza, akkor nem csak az állam, hanem a család befektetése is külföldön kamatozik. Tény, hogy ugyanakkor a hazautalások révén az állam mellett a családi költségek egy része is megtérül, illetve megtérülhet. Fontos kiemelni, hogy a hazautalások mértékének kompenzáló hatását a társadalmi és családi kiadásokhoz együttvéve kell viszonyítani, nem pedig külön-külön.

Az empirikus kutatás

Az empirikus kutatást a nagyobb társadalmi lefedettség érdekében két korosztály körében végeztem el. A kérdőíves vizsgálatot a középiskolásoknál 2016 januárja és márciusa között, a felsőoktatásban tanulóknál 2016 márciusa és júliusa között végeztem. A megkérdezettek az oktatás különböző szintjein tanulók voltak: jelenleg középiskolai tanulmányaikat folytató, végzős évfolyamon tanulók és nappali, illetve levelező képzésben résztvevő főiskolai hallgatók. Összesen 1670 (1307 középiskolás és 363 felsőfokú oktatási intézményben tanuló) diák válaszolt a kérdésekre. A középiskolák egy része a kutatással kapcsolatban nagyon érdeklődő, illetve segítőkész volt, amit a nagy elemszám is mutat. A felsőoktatásban tanulóknál a középiskolákéhoz hasonló kitöltetési módszerekkel próbálkoztam, ám az iskolák sem telefonos, sem e-mailes megkeresésre nem reagáltak – egy kivételével, ott a levelezőlistán kiküldték a kérdőívet. A többi egyetemenél az oktatók segítettek, ők adták oda a hallgatóknak a kérdőívet. A kitöltés harmadik módja, a személyes megkeresés során a válaszadási hajlandóság a hallgatók érdektelensége miatt igen alacsony volt. A kutatás megkezdésekor mind a két korosztály esetében igyekeztem úgy összeállítani a megkeresett

személyek és iskolák körét, hogy az az egész országot lefedő mintát adjon ki. A kutatás ugyanakkor nem tekinthető reprezentatívnak, mert mind a két korosztály esetében alacsony a válaszadók száma, valamint – bár törekedtem egy országos minta elérésére – a válaszok több esetben is csupán néhány megyére koncentrálnak, illetve a kutatás a települések közötti különbségeket (főváros, város, falu) nem mutatja be.

A kérdőív mind a két korosztály esetében azonos struktúrájú, három kérdéskört érint. Első része demográfiai adatokat tartalmaz, a következő rész az oktatásra fordított kiadásokra vonatkozik. A kérdőív utolsó része a tanulmányi, illetve a munkavállalási célú migrációra vonatkozó kérdéseket sorakoztatja fel.

A középiskolások oktatáshoz kapcsolódó egyéni költségei

A középiskolában tanulók közül a kérdőívet összesen 1307-en töltötték ki, ezekből 1300 válasz volt a kutatáshoz felhasználható. A válaszadók közül 462 férfi és 799 nő volt, 39 fő nem válaszolt a kérdésekre. Átlagéletkoruk 18 év. Az ország különböző megyéiben születtek, 19-en pedig külföldön jöttek világra. A jelenlegi lakóhelyük szerinti megoszlásukat a 3. táblázat mutatja be.

3. táblázat – Table 3

A megkérdezett középiskolás diákok lakóhely szerinti megoszlása, 2016

Residence of the high school students, 2016

Megye	Fő
Baranya	178
Borsod-Abaúj-Zemplén	215
Csongrád	1
Fejér	32
Győr-Moson-Sopron	288
Hajdú-Bihar	180
Komárom-Esztergom	2
Pest, Budapest	168
Szabolcs-Szatmár-Bereg	1
Vas	1
Veszprém	80
Zala	140
Összesen	1286

Forrás: 2016. évi felmérés

Megjegyzés: 14 fő nem válaszolt a kérdésre.

A válaszadók közül a legtöbben gimnáziumban tanulnak, közöttük magas a szakközépiskolai tanulók aránya is.

A középiskolások körében kevesen terveznek külföldi tanulmányokat, 29%-uk válaszolt úgy, hogy külföldön tanulna. A tanulmányi szándékú kiutazások elsődleges célországa az Egyesült Királyság, amelyet Németország, az Amerikai Egyesült Államok és Ausztria követ.

A válaszadók jelentős része tanulni nem, de dolgozni külföldön kíván a jövőben. A munkavállalási céllal külföldre vándorolni szándékozók aránya 64%, amit a kevés munkalehetőséggel, a bizonytalan álláshelyekkel, nyelvtanulási szándékkal és a kalandvágygal indokolnak. Mivel a válaszadók középiskolás tanulmányaikat végzik, a nyári diákmunkán kívül a munka világáról nem lehet tapasztalatuk, az e tekintetben kialakult nézeteik a családból jövő tapasztalataikat tükrözik. A megkérdezettek fele még nem tudja, hogy mennyi időre menne külföldre dolgozni, több mint egynegyedük csak meghatározott időre távozna, ugyanakkor 16%-uk végleg külföldön kíván maradni.

A kutatás során igyekeztem felmérni, hogy vajon a családok mennyi pénzt költöttek eddig gyermekeik oktatására.

Az oktatáshoz és a különfoglalkozásokhoz kapcsolódó költségek esetében a családok kiadásai között igen jelentős különbségek tapasztalhatók. A közvetlen költségek az utazási, kollégiumi, ruházati, könyv és kulturális, illetve egyéb kiadásokat foglalják magukba.

A családok oktatással összefüggő havi átlagos kiadása a középiskolai tanulók válaszai alapján 40 447 Ft/fő volt. A legalacsonyabb és a legmagasabb havi költség között a felsorolt költségcsoportban jelentős különbségek voltak megfigyelhetők.

A család oktatáshoz kapcsolódó további költségei a különfoglalkozások árai. A középiskolás válaszadók elsősorban sport, korrepetálás és nyelvi különfoglalkozásokra költenek. A válaszokból meghatároztuk a különfoglalkozásokra fordított átlagos óradíj mértékét:

- 1 óra sport különfoglalkozás átlagos ára: 2099 Ft/alkalom,
- 1 óra korrepetálás különfoglalkozás átlagos ára: 2181 Ft/alkalom,
- 1 óra egyéb különfoglalkozás átlagos ára: 2214 Ft/alkalom,
- 1 óra nyelvi különfoglalkozás átlagos ára: 2436 Ft/alkalom.

A felsőoktatásban tanulók oktatáshoz kapcsolódó egyéni költségei

A kérdőívet kitöltők közül 123 volt férfi és 224 nő. 10 fő nem válaszolt a kérdésre. A válaszadók – akik között nappali és levelező hallgatók egyaránt szerepelnek – átlagéletkora 24 év. A legfiatalabb válaszadó 18, a legidősebb 55 éves volt. Közülük 202 fő Pest megyében, 98 Győr-Moson-Sopron megyében, 44 Csongrád megyében, 8 Heves megyében, 2 Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, 1-1 fő pedig Hajdú-Bihar, Tolna és Fejér megyében tanul. 192 fő főiskolai alapképzésben, 79 fő mesterképzésben, 75 fő egyetemi osztatlan képzésben, 2 fő doktori képzésben vesz részt.

152-en tervezik, hogy külföldön tanulnak, ez a válaszadók 42,6%-a. (Fontos hangsúlyozni, hogy az alacsony elemszám miatt a felmérés nem tekinthető reprezentatívnak.) A tanulmányi kiutazási célszágok megegyeznek a középiskolások által megjelöltekkel.

Arra a kérdésre, hogy miért kívánnak külföldön tanulni, a válaszok öt fő csoportba oszthatók. A legtöbben a nyelvtanulást jelölték meg, sok válaszadó pedig úgy látja, hogy külföldön magasabb az oktatás színvonala, illetve a hazaitól eltérő oktatási módszereket, technikákat használnak, ami számára jobban megfelel vagy hasznosabbnak találja. A munkavállalásra, illetve a külföldi életre vonatkozó válaszok szerint a harmadik fő csoport válaszadói azért szeretnének kint tanulni, mert később ott szeretnének élni és dolgozni. Úgy látják, kint magasabbak a bérek, biztosabbak a munkahelyek, illetve nagyobb esélyük van karrier építésére. A negyedik csoportba azok tartoznak, akik a kultúra megismerése céljából kívánnak kimenni tanulni. Ők úgy látják, hogy boldogabb élet, nyugodtabb környezet vár rájuk. Az ötödik csoportba tartozók fejlődési céllal vagy tapasztalatszerzés végett kívánnak külföldön tanulni.

A felsőoktatásban tanulók 58%-a szándékozik a későbbiekben külföldön dolgozni. Náluk a külföldi munkavállalást leginkább a hazai alacsony bérszínvonal, a nyelvtanulási szándék és az alacsony életszínvonal inspirálja.

A válaszadók 42%-a csupán meghatározott időre menne külföldre dolgozni, míg 44%-uk nem tudja még, mennyi időt szándékozik kint tölteni. A válaszadók 14%-a ugyanakkor már most úgy nyilatkozott, hogy végleg külföldre kíván távozni.

A felsőoktatásban tanulók munkavállalási célországainak sorrendjében eltérés mutatkozik a középiskolások célországaihoz képest. Az elsődlegesen kívánt célország immár nem a – második helyre szorult – Egyesült Királyság, hanem az Amerika Egyesült Államok. A harmadik helyen e tekintetben Németország, a negyediken pedig Ausztria áll továbbra is.

A kérdőív alapján a felsőoktatásban tanulók körében az összes havi, átlagos oktatással összefüggő költség 65 975 Ft/hó/fő volt. A legalacsonyabb és a legmagasabb költségek között – akárcsak a középiskolásoknál – mind az öt költségszintben jelentős különbségek mutatkoztak.

A felsőoktatásban tanuló válaszadók átlagosan egész életükben az alábbi átlagos óradíjat költötték el különfoglalkozásokra:

- 1 fő átlagos sport különfoglalkozásának ára: 2000 Ft,
- 1 fő átlagos korrepetálás különfoglalkozásának ára: 2455 Ft,
- 1 fő átlagos nyelvi különfoglalkozásának ára: 2635 Ft,
- 1 fő átlagos egyéb különfoglalkozásának ára: 2387 Ft.

A felsőfokú tanulmányokra fordított kiadások mértékét csökkenti a tanulmányok melletti munkavégzésből származó jövedelem. A válaszadók 72%-a végzett tanulmányai mellett valamilyen munkát. Közülük 85 fő alkalmi munkát végzett, 81 fő részmunkaidőben, 87 fő pedig teljes munkaidőben dolgozik. Az munkában töltött átlagos idő minden választ figyelembe véve a válaszadók körében 2,34 év. Az e munkából származó jövedelem csökkenti a végleges kivándorlás okozta állami veszteség mértékét.

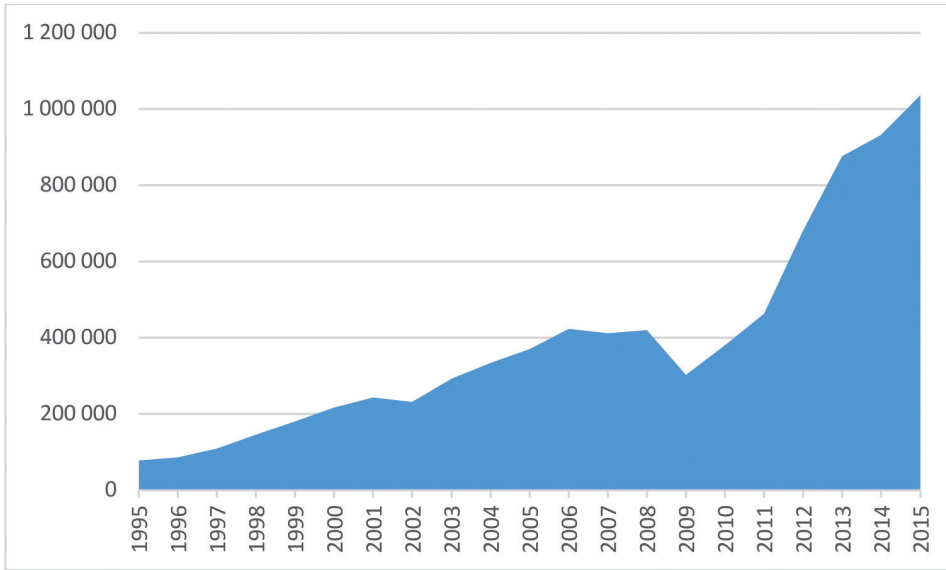
A kivándorlás hatásai

Mint láttuk, a válaszadók között jelentős azok aránya, akik a jövőben külföldön kívánnak munkát vállalni. Kevesen vannak viszont azok, akik már most úgy tervezik, hogy végleg külföldön kívánnak letelepedni, ugyanakkor magas azon válaszadók aránya, akik még nem döntöttek el, hogy a jövőben haza kívánnak-e térni.

A kivándorlás során ugyanakkor nem csak az oktatás során befektetett állami és családi tőke nem térül meg, de a kivándorló személy jövőbeli itthon szerzett jövedelme és befizetett adója is kiesik az állami költségvetésből (BODNÁR K. – SZABÓ L. T. 2014; Migráció kutató 2016).

A kivándorlás ugyanakkor nem csak bevételkiesést, hanem bevételt is jelent. Egyrészt, ha egy fiatal külföldön dolgozik és tanul, majd később hazajön, többlétevése a magyar gazdaság számára hozhat nyereséget. Másrészt a hazautalt összegek is Magyarország számára jelentenek bevételt. TURAINÉ VUROM B. – DABASI-HALÁSZ ZS. (2015) meghatározása alapján „Hazautalásnak nevezük egy migráns keresetének azt a részét, amelyet a migrációs célországából a származási helyére visszaküld. Léteznek természetbeni hazautalások is, de maga a »hazautalás« kifejezés alatt csak a pénzügyi transzfereket szokták értelmezni”. A Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján a 2015-ben a hazautalt jövedelmek mértéke meghaladta a GDP 3%-át (2. ábra). Ez az összeg hatalmas támogatás Magyarország számára.

A szóban forgó összeg ugyanakkor nem tartalmazza a külföldről kapott tulajdonosi jövedelmeket, csak a tiszta munkajövedelem-hazautalást takarja.

2. ábra Külföldről hazautalt jövedelmek folyó áron millió forint, 1995–2015
 Figure 2 Remittance from abroad current prices in million forints, 1995–2015
 Forrás/Source: www.ksh.hu

A hazautalások vagy itthoni megtakarítási számlára kerülnek, vagy a külföldön dolgozó személy itthon élő családja kapja, s ez esetben e jövedelem – a vásárlások révén – a magyar gazdaságba forog vissza. A családok a hazautalásokból származó jövedelmeket elsősorban fogyasztásra, gyermeknevelésre és iskoláztatásra, tehát életszínvonaluk növelésére fordítják (TURAINÉ VUROM B. – DABASI-HALÁSZ ZS. 2015).

A Worldbank adatai alapján 2013 és 2016 között a legtöbb utalás Németországból, az Amerikai Egyesült Államokból, Kanadából, az Egyesült Királyságból és Ausztriából érkezett. 2010 és 2012 között a sorrendben csupán annyi eltérés figyelhető meg, hogy Ausztriából érkezett a negyedik és az Egyesült Királyságból az ötödik legtöbb pénz (4. táblázat).

4. táblázat – Table 4

A Magyarországra érkező hazautalások a Worldbank adatai alapján
 2010–2016 között, millió US dollár
 Remittance in Hungary based on data from the World Bank 2010–2017
 (millions of US dollars)

Országok	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Amerikai Egyesült Államok	394	445	399	649	648	600	686
Ausztrália	116	131	117	185	184	172	197
Ausztria	183	207	185	353	353	329	377
Belgium	34	39	35	45	45	42	48
Brazília	12	14	13	11	11	10	12
Csehország	28	31	28	35	34	32	38
Dánia	11	13	11	30	30	27	32

Országok	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Egyesült Királyság	116	131	117	383	385	358	411
Finnország	6	7	6	15	15	14	16
Franciaország	56	63	56	80	81	75	86
Hollandia	30	34	30	83	84	78	89
Horvátország	–	–	–	19	19	18	20
Írország	23	26	23	62	62	58	68
Izrael	73	82	74	94	94	87	101
Jordánia	21	24	21	4	4	3	4
Kanada	251	283	254	406	406	377	428
Lengyelország	6	7	6	10	10	10	11
Németország	421	475	426	921	922	856	980
Norvégia	11	12	11	29	29	27	30
Olaszország	33	37	33	91	91	84	97
Oroszország	–	–	–	117	117	108	124
Románia	25	28	25	54	54	50	58
Szlovákia	62	70	63	120	120	112	129
Spanyolország	37	41	37	68	68	63	72
Svájc	68	76	68	136	136	126	145
Svédország	71	80	72	122	123	114	130
Szerbia	–	–	–	25	26	24	27
Új Zéland	6	7	6	10	10	9	11
Ukrajna	–	–	–	79	80	74	85
<i>Az egész világból összesen</i>	<i>2162</i>	<i>2441</i>	<i>2188</i>	<i>4325</i>	<i>4331</i>	<i>4021</i>	<i>4609</i>

Forrás: Worldbank Bilateral Remittances Matrices 2010–2016.

<http://www.worldbank.org/en/topic/migrationremittancesdiasporaisues/brief/migration-remittances-data> letöltve: 2018. március 21.

Azt ugyanakkor nem lehet meghatározni, hogy ezen hazautalások összesen hány főtől érkeztek és küldők mióta tartózkodnak külföldön, tehát az új (2008 óta) kivándoroltak közé tartoznak vagy korábban hagyták el az országot.

Fontos annak a vizsgálata is, hogy a hazautalások mértéke a jövőre nézve hogyan alakul. Ha feltételezzük, hogy a hazautalások mértéke a kivándorlók számával a jövőben is arányosan nőni fog, akkor számíthatunk arra, hogy az államnak a kivándorláshoz kapcsolódó közvetlen költségei (a kivándorlók oktatásába fektetett tőkéje, illetve a külföldi munkavállalás miatt kieső adó- és járulékbévétele) meg fognak térülni. Hogy a kivándorlás generálta közvetett költségeket mindez kompenzálja-e az már igen bonyolult kérdés. Ugyanakkor nem tudhatjuk, hogy a hazautalások mértéke nem változik-e meg a jövőben. Ha a hazautalás oka megszűnik, könnyen lehet, hogy a jövőben a mértéke csökkenni fog, miközben a kivándorlók száma továbbra is magas lesz.

Összefoglalás

Napjainkban hazánkat a külföldre irányuló migráció jellemzi, aminek elsődleges résztvevője a fiatal korosztály. A kivándorlás ugyanakkor hatással van Magyarország gazdaságára, munkaerőpiacára és demográfiai összetételére is. A kivándorláshoz kapcsolódó állami és magánköltségek pontos meghatározása igen nehéz. A rendelkezésre álló statisztikai adatok, illetve egy 2016-ban végzett empirikus kutatás segítségével igyekeztem meghatározni a magyar államnak és a családoknak az oktatáshoz kapcsolódó kiadásait, továbbá a kérdőíves felmérés segítségével igyekeztem feltárni a jövőben várható emigrációs szándék mértékét.

Az empirikus kutatás eredményei alapján a jelenleg középiskolában tanulók 64 és a felsőoktatásban tanulók 58%-a kíván a jövőben külföldön dolgozni. Hogy mennyi időre menének ki, még bizonytalan, ugyanakkor a megkérdezett középiskolai tanulók 16, a felsőoktatásban résztvevő hallgatóknak pedig 14%-a tervezi már most, hogy végleg kint marad.

Ha csupán csak a fiatalokra fordított oktatási kiadásokat nézzük, megállapíthatjuk, hogy ez a magas migrációs szándék igen jelentős befektetett, de meg nem térült tőkét jelenthet a jövőben hazánk számára, és akkor még nem számoltunk a jelentős kieső adó- és járulékbefizetésekkel sem. Az oktatási költség ugyanakkor nem tartalmazza a családok oktatásra fordított magánkiadásait.

A hazautalások mértéke napjainkban vélhetőleg részlegesen kompenzálja az államnak a kivándorlókba befektetett oktatási tőkéjét és a jelenleg a külföldi munkavállalás miatt itthon kieső adó- és járulékbefizetéseit. Azt már nehéz megbecsülni, hogy a többi állami befektetést (családi pótlék, adókedvezmények, egészségügyi ellátás stb.) is kompenzálják-e a hazautalások. Ugyancsak nehezen megbecsülhetők a kivándorlásnak a gazdaságra és a munkaerőpiacra gyakorolt hatásai, ha csupán anyagi szempontokat nézzük és a hosszú távú demográfiai, szociológiai és munkaerő-piaci hatásoktól eltekintünk.

MIKÓ ESZTER

SOE Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Sopron
mikoeszter2012@gmail.com

IRODALOM

- BODNÁR K.–SZABÓ L. T. 2014: A kivándorlás hatása a hazai munkaerőpiacra. – MNB-tanulmányok 114. Magyar Nemzeti Bank. 32 p.
- CSÉCSINÉ MÁRIÁS E.–HAGYMÁSY T.–KÖNYVESI T 2015: Statisztikai tájékoztató oktatási évkönyv, 2013/2014. – Emberi Erőforrások Minisztériuma, Köznevelésért Felelős Felsőoktatásért Felelős Államtitkárság, Budapest. 197 p.
- CSERESNYÉS F. 2005: Migráció az ezredfordulón. A népességmozgások társadalmi és politikai következményei Közép-Európában. – Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs. 233 p.
- GÖDRI I.–FELEKI G. 2003: Elvándorló fiatalok? Migrációs tervek a magyarországi 18–40 évesek körében. – Korfa. KSH Népesedési Hírlevél 13. 5. 4 p.
- HEGEDŰS G.–LADOS G. 2016: Az elvándorlás, hazatérés és az identitásváltozás vizsgálata magyarországi remigránsok példáján. – In: PAJTÓKNÉ TARI I.–TÓTH A. (szerk.): Magyar Földrajzi Napok 2016. Konferenciakötet. Eszterházy Károly Egyetem – Magyar Földrajzi Társaság – Agria Geografia Alapítvány, Eger. pp. 352–363.
- ILLÉS S.–HABLICSEK L. 1997: A külső vándorlás tovaryűrűző hatásai. – MTA Politikai Tudományok Intézete Nemzetközi Migráció Kutatócsoport Évkönyve, 1996. 6. pp. 89–96.
- ILLÉS S. 2014: A cirkuláció értelmezése és egy magyar esete. – In: SANSUMNÉ MOLNÁR J.–SISKÁNE SZILASI B.–DOBOS E. (szerk.): VII. Magyar Földrajzi Konferencia Kiadványa. Miskolci Egyetem, Miskolc. pp. 217–227.

- KIS N.–GELLÉRNÉ LUKÁCS É.–ILLÉS S. 2011: A magyarok munkavállalása Észak-Európában – szintézis. – In: GELLÉRNÉ LUKÁCS É. (szerk.): Magyarok munkavállalása Skandináviában. Tullius Kiadó, Budapest. pp. 173–204.
- MACHLUP F. 1966: Az oktatás teljes költsége. – In: ILLÉS L. (szerk.): Az oktatás gazdaságossága. Tankönyvkiadó, Budapest. pp. 57–78.
- MCKAY, S. 2009: The Dimensions and Effects of EU Labour Migration in the UK. – In: EU Labour Migration since Enlargement Trends, Impacts and Policies. TJ International Ltd. Padstow, Cornwall. pp. 29–50.
- MOLNÁR J.–GÁL-SZABÓ L.–SISKÁNÉ SZILASI B.–MOHOS M.–DUDÁS G.–VADNAI P. 2015: Legújabb trendek a magyarországi kivándorlásban. – Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek 12. 1. pp. 27–37.
- PÓCZIK SZ.–DUNAVÖLGYI SZ. 2008: Nemzetközi migráció – nemzetközi kockázatok. – HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. Budapest. 486 p.
- POLÓNYI I. 1985: Az oktatás gazdasági hatékonysága Magyarországon. – MKKE Oktatásgazdaságtani Füzetek. 7. p. 70.
- POLÓNYI I. 2002: Az oktatás gazdaságtana. – Osiris Kiadó, Budapest. 425 p.
- POLÓNYI I. 2004: A felnőttképzés megtérülési mutatói Felsőoktatási kutatóintézet Budapest p. 32.
- POULAIN, M. 2008: European migration statistics: Definitions, data and challenges. – In: BARNI, M.–EXTRA, G. (eds): Mapping Linguistic Diversity in Multicultural Contexts. Mouton de Gruyter. Berlin/New York. pp. 43–66.
- PUSKÁS J. 1982: Kivándorló magyarok az Egyesült Államokban, 1880–1940. – Akadémiai Kiadó, Budapest. 638 p.
- RÉDEI M. 2007: Mozgásban a világ A nemzetközi migráció földrajza. – ELTE Eötvös Kiadó. 566 p.
- SEEMIG, 2014: Managing Migration in South East Europe. – A transznacionális együttműködési projekt „Helyzetkép a magyarországi elvándorlásról” című sajtótájékoztatójának sajtóanyaga Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Intézet. 24 p.
- SÍK E. 2013: Kicsit csökkent, de továbbra is magas a migrációt tervezők aránya. – TÁRKI Zrt. http://www.tarki.hu/hu/news/2013/kitekint/20130220_migraciot_tervezok.html letöltve: 2015. február 10.
- Statisztikai Tükör, 2016: 2016. szeptember 1. Iskoláztatási kiadások, iskolakezdés 2015-ben. – Központi Statisztikai Hivatal. 3 p.
- TÓTH P. P. 2001: Népeségmozgások Magyarországon a XIX. és a XX. században. – In: Migráció és Európai Unió Szociális és Családügyi Minisztérium, Budapest. pp. 19–42.
- TURAINÉ VUROM B.–DABASI-HALÁSZ ZS. 2015: Migráció gazdasági haszna, a hazautalások kérdései a XXI. század elején. – In: Észak-magyarországi Stratégiai Füzetek XII. évf. 1. pp. 85–93.
- VARGA J. 1998: Oktatás-gazdaságtan. – Közgazdasági Szemle Alapítvány, Budapest. 162 p.

Internetes források

- Migráció kutató 2016: <https://www.migraciokutato.hu/hu/2016/11/07/az-aktualis-migracios-hullam-gazdasagihatasai-europaban/> letöltve: 2018. február 28.